

osvrti

DRUGI (VUKOVARSKI) KONGRES KPJ 1920. (Simpozijum održan u Vukovaru 22. i 23. juna 1970)

U vremenu od 20. do 23. juna 1970. godine u Vukovaru su održane svečanosti povodom 50-godišnjice Drugog kongresa Komunističke partije Jugoslavije. Ove svečanosti su počele 20. juna održavanjem svečane sjednice Opštinske konferencije SK Hrvatske, Vukovar u dvorani Radničkog doma u kojoj je 1920. godine održan i Kongres. Svečanoj sjednici su prisustvovala delegacije centralnih i pokrajinskih komiteta Saveza komunista svih republika i pokrajina. Istoga dana u jednoj od dvorana Radničkog doma otvoren je memorijalni Muzej Drugog (vukovarskog) kongresa KPJ.

U okviru ovih svečanosti Zajednica institucija za izučavanje radničkog pokreta i Saveza komunista Jugoslavije i Historijski institut Slavonije iz Slavenskog Broda organizovali su 22. i 23. juna simpozijum pod naslovom »Drugi (vukovarski) Kongres KPJ 1920«. Obuhvativši period od 1919. do 1921. godine, na simpozijumu je podneseno oko 30 referata i saopštenja naučnih radnika iz svih krajeva naše zemlje. S obzirom na to da su referati ranije umnoženi i upućeni učesnicima, rad na simpozijumu se odvijao u diskusijama o pojedinim naučnim problemima. Kako su neki referenti usmeno izložili svoje referate, u ovom prikazu daćemo kratak osvrt na one koji su ranije dostavljeni učesnicima simpozijuma.

Prezentirani radovi sadržajno se mogu podijeliti u tri tematske cjeline: prva, društveno-političke i ekonomske prilike u Kraljevini SHS neposredno poslije prvog svjetskog rata; druga, djelatnost radničkog pokreta i KPJ 1919—1921. godine i, treća, Vukovarski kongres i njegove posljedice.

U prvu tematsku grupu možemo svrstati sljedeće radove: dr Đorđe Knežević: *Ekonomske prilike u Kraljevini SHS poslije I svjetskog rata*; dr Petar Milosavljević: *Ekonomski položaj Srbije u periodu provizorijuma Države SHS*; Milica Milenković: *Ekonomske prilike i položaj radničke klase u Srbiji u svetlu posledica I svjetskog rata* i Gojko Jakovčev: *Društveno-ekonomski položaj naroda sjeverne Dalmacije 1919—1921. godine*.

U drugu grupu spadaju ovi radovi: dr Dima Vujović: *Političke prilike u Crnoj Gori u vrijeme održavanja Vukovarskog kongresa*; dr Jovan Bojović: *Politička aktivnost Partije u Crnoj Gori 1919—1920*; dr Ahmed Hadžirović: *Odnos vlasti prema revolucionarnom radničkom pokretu od ujedinjenja do donošenja Zakona o zaštiti države*; Miroslav Nikolić: *O izornoj aktivnosti Komunističke partije Jugoslavije u Srbiji u legalnom periodu*; dr Braniko Đukić: *Problemi sindikalnog pokreta Jugoslavije 1920. godine*; Dragiša Jović: *Aktivnost SRPJ(k), odnosno KPJ u Slavoniji 1919—1920*; Vlado Horvat: *Vukovarski radnički pokret u vrijeme legalnog djelovanja KPJ 1919—1920*; Đorđe Radišić: *Kulturna i prosvjetna aktivnost vukovarskog proletarijata 1919—1920. godine* i Zorica Stipetić: *Komunistička inteligencija Hrvatske u vrijeme Vukovarskog kongresa*.

Treća grupa obuhvata sljedeće radove: France Klopčić: *Slovenska delegacija na Vukovarskom kongresu*; dr Sergije Dimitrijević: *Centrumaši u Srbiji i Bosni i Vukovarski kongres*; dr Slavoljub Cvetković: *O Vukovarskom programu KPJ kroz dokumente Vukovarskog kongresa*; Stanislava Koprivica — Oštrić: *Organizaciono pitanje KPJ i Vukovarski kongres*; Tomo Milenković: *O sukobima između umjerne i radikalne struje u Oblasnom odboru KPJ u Novom Sadu poslije Vukovarskog kongresa*; Ibrahim Karabegović: *Vukovarski kongres i pitanje daljnje izgradnje Partije u BiH*; Žarko Jovanović: *Seljačko i agrarno pitanje na Vukovarskom kon-*

gresu; Leopold Kobsa: KPJ u Hrvatskoj prema hrvatskom nacionalnom pitanju u vrijeme Vukovarskog kongresa; dr Branislav Gligorijević: Vladajuće građanske stranke i režim prema Vukovarskom kongresu i programu KPJ; Gordana Vlačić: Kominternu prema jugoslovenskom pitanju 1919—1921; Mira Kolar — Dimitrijević: Socijalna obilježja komunističkih kandidata na izborima za Ustavotvornu skupštinu; dr Ljubica Kandić: Nacionalno pitanje u programima građanskih političkih stranaka u vrijeme donošenja Vidovanskog ustava; Neda Engelsfeld: Djelatnost kluba komunističkih poslanika u Ustavotvornoj skupštini i Rafael Brčić: Generalni štrajk rudara Bosne i Hercegovine kao posljednja akcija radničke klase Jugoslavije pred donošenje Obznane.

Dr Đorđe Knežević, čiji smo rad uvrstili u prvu tematsku grupu, dao je sliku ekonomskog stanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, neposredno po završetku rata ističući najbitnije elemente koji su uticali na njenu stabilizaciju. Teška ekonomska situacija je, pored ostalih činilaca, kako autor pravilno zaključuje, najviše uticala na zaoštavanje odnosa između buržoazije i radnih masa u to vrijeme.

Ograničivši se na detaljniji prikaz ekonomskih prilika u Srbiji u istom periodu, Milica Milenković u svom saopštenju razmatra nezaposlenost kao jedan od osnovnih problema koji je uticao na zaoštavanje klasnih odnosa i izazivao nezadovoljstvo širokih narodnih slojeva.

Iz ove tematske oblasti zapažen je i rad Gojka Jakovčeva u kojem su prikazane društveno-ekonomske prilike i položaj naroda sjeverne Dalmacije počevši od najstarijih vremena do pojave revolucionarnog radničkog pokreta na ovom području.

Referat dra Dima Vujovića ukazao je na svu komplikovanost političkih prilika u Crnoj Gori u danima Vukovarskog kongresa. U to vrijeme je, kao rezultat načina ujedinjenja Crne Gore i Srbije, u Crnoj Gori trajao pravi građanski rat između dva politička tabora — bjelaša i zelenaša. Na ovaj rad nadovezuje se i referat dra Jovana Bojovića, koji je prikazao razvitak radničkog pokreta u Crnoj Gori početka širenja socijalističkih ideja do vremena afirmacije Komunističke partije kao značajnog političkog faktora.

Interesantna zapažanja o aktivnosti SRP(k), odnosno KPJ u Slavoniji sadrži referat Dragiše Jovića. Počevši od prvih organizovanih akcija polovinom 1918. godine, autor je prikazao proces diferencijacije na lijevicu i desnicu, koji je bio karakterističan za radnički pokret u Hrvatskoj u to vrijeme, postepeno jačanje ljevice nakon Kongresa ujedinjenja i uspjeha KPJ u Slavoniji do konca 1920. godine.

Dr Branko Đukić je ukazao na jedan dosada malo obrađivan problem — problem organizovanja sindikalnog pokreta u Jugoslaviji 1920. godine. Razmatrajući pitanja sindikalnog ujedinjenja, odnosa KPJ i sindikata, orijentaciju sindikata na ekonomske zahtjeve, borbu protiv oportunizma i međunarodne sindikalne probleme, autor je došao do sljedećih zaključaka: prvo, o odnosu Partije i sindikata prevladalo je uglavnom shvatanje, uprkos otporu reformista, da među njima treba do postojati bliska povezanost; drugo, pod uticajem oportunističkih i reformista, aktivnost sindikata je prvenstveno usmjerena na ekonomske zahtjeve; treće, za stanje u sindikalnom pokretu 1920. godine karakteristična je borba protiv oportunizma i, četvrto, u toj godini došlo je do daljeg jačanja ideje o međunarodnoj solidarnosti sindikata Jugoslavije s revolucionarnim sindikalnim pokretom u svijetu, uprkos svim naporima oportunističkih i reformista da to ometu.

Dr Ahmed Hadžirović je na nekoliko najvažnijih primjera (zabrana prvomajске proslave 1919. godine, stav vlasti u vrijeme generalnog štrajka željezničara, donošenje Uredbe o redu i poretku, stav vlasti za vrijeme štrajka rudara itd.) pokazao kako je vladajući režim postepeno sputavao revolucionarni radnički pokret da bi ga koncem 1920, donošenjem Obznane, potpuno zabranio.

Iz iscrpne analize razvitka, djelovanja i snage vukovarskog radničkog pokreta u vrijeme legalnog djelovanja Komunističke partije Jugoslavije, koju nam pružaju radovi Vlade Horvata i Đorđa Radišića, možemo zaključiti da Vukovar nije slučajno izabran kao mjesto održavanja Drugog kongresa KPJ.

Miroslav Nikolić je podnio veoma opširno saopštenje o izbornoj aktivnosti Komunističke partije Jugoslavije u Srbiji 1919—1920. godine. Analizirajući učešće Partije na opštinskim izborima u avgustu 1920, na izborima za Konstituantu u novembru 1920. i na naknadnim opštinskim izborima u martu 1921. godine, Nikolić je dao ocjenu izborne aktivnosti KPJ, priznavši i sam da su neke od njegovih ocjena diskutabilne.

Baveći se problemom odnosa inteligencije i komunističkog pokreta u Hrvatskoj 1919. do 1921. godine, Zorica Stipetić je pokušala, istina u najopštijem vidu, obja-

sniti ovo veoma interesantno i do sada malo obrađivano pitanje. U svom saopštenju autor polazi od konstatacije da je inteligencija, kao najizraženiji element u političkim strukturama, u kulturnim institucijama i cjelokupnom javnom životu, vodila oštru antikomunističku borbu, osporavajući Komunističkoj partiji svaki moralni, kulturni i nacionalni smisao. Ipak, iako malobrojni, pojedinci intelektualci, pripadnici komunističkog pokreta (Vladimir Cović, Franjo Ljuština, Kamilo Horvatin, Đuro Cvijić, August Cesarec, Miroslav Križić, Simo Miljuš, Slavko Cihlar), imali su u njemu krupnu misiju, a njihovo stvaralačko djelovanje posebno je značajno u doba o kome je riječ.

Treća grupa referata tretira uglavnom tematiku direktno vezanu za rad i odluke Vukovarskog kongresa.

U referatu Franca Klopičiča prikazan je proces koji je doveo do stvaranja Komunističke partije u Sloveniji i data ocjena učešća slovenačke delegacije na Drugom kongresu.

Stanislava Koprivica — Oštrić je svojim saopštenjem upozorila na — jedno od najznačajnijih, i u isto vrijeme malo obrađenih, pitanja za komunistički pokret — organizaciono pitanje. Analizom statuta SRPJ(k) i KPJ, donesenim na Prvom i Drugom kongresu, ona je, po našem mišljenju sasvim pravilno, zaključila: prvo, da se organizaciona struktura KPJ u čitavom legalnom razdoblju njene djelatnosti zasnivala na socijaldemokratskim principima; drugo, da komunistička programska orijentacija iznesena u Programu KPJ nije imala kao pandan i komunističku strukturu organizacije i da je tek porazom KPJ, nakon donošenja Obznane, započelo razdoblje organizacione izgradnje KPJ na lenjinskim principima.

Zarko Jovanović se bavi jednim od pitanja koje se nalazilo na dnevnom redu Vukovarskog kongresa — seljačkim i agrarnim pitanjem. Kako se KPJ još od njenog stvaranja suočila sa ovim problemom, agrarno pitanje bilo je predmet živih diskusija i na Prvom i na Drugom kongresu KPJ. Autor je istakao u čemu su se sastojala različita shvatanja ljevičara i centuramaša o ovom pitanju, koja su se ispoljila na oba kongresa.

Toma Milenković opširno razmatra problem partijskog rukovodstva u Banatu, Bačkoj i Baranji prije Vukovarskog kongresa, sukob radikalne i umjerene struje u Oblasnom odboru KPJ u Novom Sadu, njegovu djelatnost između dva kongresa i ulogu radikalne struje novosadskog Oblasnog odbora KPJ u vidovdanskom atentatu.

Ibrahim Karabegović, koji je podnio saopštenje o provođenju odluka Vukovarskog kongresa u Bosni i Hercegovini, istakao je specifičnosti u kojima je bosanskohercegovački radnički pokret djelovao u legalnom periodu, ukazao na uzroke rascjepa u pokrajinskom partijskom rukovodstvu i na način sprovođenja odluka Vukovarskog kongresa.

Zadržavši se samo na događajima vezanim za Bosnu i Hercegovinu, Rafael Brčić je iznio glavne uzroke štrajka rudara i nastojanja vlasti da, počevši još od generalnog štrajka željezničara, silom uguše revolucionarni radnički pokret. Kao najvažnije uzroke neuspjeha rudarskog štrajka autor je naveo nepovoljnu opštopolitičku situaciju za radnički pokret koncem 1920, donošenje iznimnih mjera i slabu materijalnu bazu Saveza rudarskih radnika Bosne i Hercegovine. Po našem mišljenju, moglo bi se dodati da su jedan od važnih uzroka neuspjeha štrajka bila i razmimoilaženja unutar Partije između ljevičara i »centuramaša«, koja su baš koncem 1920. i početkom 1921. poprimila najoštriji vid.

Nekoliko učesnika simpozijuma (Leopold Kobsa, dr Ljubica Kandić i Gordana Vlajčić) su svojim saopštenjima dali doprinos boljem razumijevanju stava KPJ, Kominterne i građanskih stranaka o nacionalnom pitanju u Jugoslaviji u periodu 1918—1921. godine.

Leopold Kobsa je u svom prilogu u najopštijem vidu pokušao razmotriti kako se je i u kolikoj mjeri koncepcija nacionalnog unitarizma odrazila na djelatnost, snagu i politički uticaj KPJ u Hrvatskoj, prvenstveno u redovima radničkih i seljačkih masa. U vezi s tim autor je iznio uglavnom poznate teoretske stavove koje je u to vrijeme zastupala KPJ o nacionalnom pitanju.

Da bi se mogao bolje sagledati i objasniti stav KPJ prema nacionalnom pitanju u periodu koji je prethodio donošenju Vidovdanskih ustava, dr Ljubica Kandić je u najkraćim crtama prikazala stavove značajnijih građanskih političkih partija koji su istaknuti u prethodnim nacrtima ustava, ustavotvornoj debati, Ustavnom odboru i Ustavotvornoj skupštini. Autor smatra da je u dosadašnjoj historiografiji nedovoljno istaknuta teza da je Partija već 1923. godine borbu za nacionalnu rav-

nopravnost vidjela u klasnoj borbi radničke klase protiv buržoazije, i na taj način dala ovom pitanju revolucionarnu sadržinu.

Referat Gordane Vlačić izazvao je posebno interesovanje učesnika simpozijuma. Pristupajući analizi problematike odnosa Kominterne prema »jugoslovenskom pitanju«, Gordana Vlačić je pošla od stanovišta odnosa Kominterne prema državno-pravnom i političkom rješenju budućnosti nacija koje su se od 1918. godine našle u sastavu Kraljevine SHS. Zbog toga se u centru njenog razmatranja nalazi odnos Kominterne prema novoformiranoj državno-pravnoj zajednici kao i analiza onih stavova koje je Kominternu zauzimala u procesu planiranja državno-pravne i političke budućnosti južno-slovenskih naroda, nakon uspješno provedene proleterske revolucije u ovim zemljama.

Kako se odnosio režim prema Prvom i Drugom kongresu i Programu KPJ, koji je uzet kao glavni optužni materijal protiv KPJ pri donošenju Obznane i Zakona o zaštiti države 1921, predmet je razmatranja saopštenja dra Branislava Gligorijevića.

I na kraju, u svom saopštenju Mira Kolar — Dimitrijević je pokušala odgovoriti na pitanje: koliko je vodstvo KPJ 1920. po svom sastavu pripadalo radničkoj klasi? Usljed nedostatka osnovnih podataka, autor je, analizom socijalnog sastava predstavnika KPJ u pojedinim opštinskim zastupstvima 1920. godine i kandidata na izborima za Ustavotvornu skupštinu, bio u mogućnosti da dá samo djelimičan odgovor.

Iako je na simpozijumu učestvovao znatan broj istoričara, i razmatrana različita problematika, diskusija se ograničila uglavnom na pitanje odnosa Kominterne prema »jugoslovenskom pitanju« i stavu KPJ prema nacionalnom pitanju. Najživlji interes, kako smo ranije istakli, izazvao je referat Gordane Vlačić. Učesnici u diskusiji, France Klopčić i Jovan Bojović, ukazali su na mogućnosti korištenja još nekih izvora koje autor nije upotrijebio.

Mada se o stavu KPJ prema nacionalnom pitanju najviše raspravljalo, i dalje su mišljenja ostala podijeljena. Stekao se utisak da ovo pitanje još nije dovoljno istraženo i proučeno.

Uopšte o simpozijumu može se reći da se najmanje bavio pitanjima koja su direktno vezana za odluke i značaj Vukovarskog kongresa i da je imao više jubilaran karakter.

Na kraju, ovom prilikom je potrebno odati priznanje neposrednom organizatoru Historijskom institutu Slavonije i domaćinima u Vukovaru na odličnoj organizaciji.

Ibrahim KARABEGOVIĆ